

Цимбалістий Андрій,

студент 4 курсу

ННІ філології та журналістики.

Науковий керівник: **Г. К. Конторчук,**

кандидат філологічних наук, доцент.

ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

У статті проаналізовано порівняльні конструкції, використані В. Стусом у поетичних творах; визначено особливості функціонування орудного порівняльного в художніх текстах автора.

Порівняння є висхідною формою для породження будь-яких висловлювань, які утворюють систему образних засобів. Порівняння втілюється двома способами – шляхом вказівки на явища подібності із залученням суто лексичних засобів або ж шляхом використання певних синтаксичних одиниць [Єрмоленко, 125]. У мовознавчій теоретичній літературі під порівнянням розуміють засіб, що реалізує акт мислення і встановлює ознаки предметів та явищ шляхом зіставлення їх з предметами та явищами, які є загальновідомими для носіїв таких ознак. Тому цілком слушним є твердження І. К. Кучеренка про те, що в мові порівняння – не значення, а спосіб його вираження [Кучеренко, с. 38]. Про порівняльні конструкції можна вести мову лише умовно, маючи на увазі конструкції зі значенням, яке виражається через посередництво порівняння.

Прагнення виробити систему понять, співвідносних із мовним порівнянням, зумовило появу низки досліджень, присвячених визначенню місця та функцій порівняльних конструкцій у системі мовних одиниць. У вітчизняному мовознавстві такі студії будуються на матеріалі різних мов: української (праці О. І. Марчук, В. Г. Мараховської, А. М. Найди, С. М. Рошко, Н. П. Шаповалової), російської (дослідження Л. І. М'яснянкіної), англійської (роботи Т. С. Толчєєвої, О. Й. Філіпчик, І. В. Шенько) тощо.

Актуальність теми зумовлена відсутністю остаточного чіткого і послідовного аналізу порівнянь у творчості автора, оскільки порівняльні

конструкції в поезії В. Стуса раніше не розглядалися. Розкриття мовних особливостей письменника є однією із найважливіших проблем мовознавчих дисциплін, адже творчий спадок кожного письменника постійно поповнює стилістичні джерела розвитку української художньої мови. Аналіз порівняльних конструкцій у поезії В. Стуса сприятиме подальшому вивченню особливостей мови і стилю творів письменника.

Порівняння як своєрідне мовне явище були об'єктом дослідження таких видатних вчених, стилістів і граматистів, як О. Потебня, І. Кучеренко, М. Плющ, І. Вихованець, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, М. Пилинський, М. Каранська та ін. У дослідженнях багатьох українських мовознавців (Л. Ставицька, А. Мойсієнко, В. Забеліна, А. Довженко, Л. Голоюх, С. Рошко, Н. Шаповалова, Л. Прокопчук, З. Сікорська, К. Буркут, В. Васильченко, О. Марчук та ін.) з'ясовуються семантика і структура порівнянь, поширених у творах окремих письменників (М. Коцюбинського, О. Чорногуза та ін.).

Досліджуючи поезію Василя Стуса, можна помітити, що значну частину образних засобів та тропів займають саме порівняльні конструкції, які дають можливість більш детально розкрити певні образи та явища. Порівняння в поезії В. Стуса характеризуються насамперед структурним розмаїттям. Усі їх можна поділити на дві групи – порівняння безсполучникові та сполучникові.

Найпростішим із ряду структурних типів мовних одиниць, які виражають ознаки предметів або дій у зіставленні, є орудний порівняльний, на якому і буде сконцентровано нашу увагу.

Орудний порівняльний у В. Стуса зустрічається доволі рідко порівняно з іншими видами порівнянь. Автор пов'язує його із семантичною групою лексем на позначення істот та неістот. Для створення цієї структури Василь Стус використовує іменники:

- назви птахів у формі однини: «Великий ліс, заловлений ув очі малої комахини, безмір п'є, він цілий світ зворожує і врочить, *охриплюю зозулею* кує задовгий вік...» [Стус, 16]; «... та вже проминув тебе *птахом*

летючим твій час, твій останній» [Стус, 396]; «А дума-думочка сокоче *курчатком жовтим* в шпориші.» [Стус, 428]; «Гадючаться круглі дороги, напоєні кров'ю і потом, іскріють сніги, і самотність уже *солов'ями лящить*» [Стус, 486];

- назви осіб жіночої статі у формі однини: « Бо ти *княгинєю* пройшла крізь сон...» [Стус, 188]; «*Догожою блукає* *молодицею* круг мене смерть.» [Стус, 237];

- назви абстрактних понять, які несуть у собі негативну оцінку: « Та присмута і по розлуці їсть: десь є там стіл, де матірня рука *осліпим болем* тихо сновигає вздовж по стільниці» [Стус, 41]; «На трояндах бринять бруньки, повесняні – гримлять струмки, та *збігають мої роки самотою.*» [Стус, 263]; «Сомнамбулами бродять щонаймертві» [Стус, 48]; «Набігає *брижами обурення*, жаль – брижиться» [Стус, 55]; «Майбутнє *пишеться косописом* – чекає долі відкоша» [Стус, 213];

- назви рослинного світу: «*Жебонить жабуринням* пойнята вода...» [Стус, 61]; «*Кульбабами бажань* сумна цвіла ріка» [Стус, 497];

- назви інших понять: « *Весняним потічком* струмують твої окрадені світи...» [Стус, 250]; «...*округлим бовваном* замрівся упень заворожений світ» [Стус, 317]; «Блукає старезний Волос *привидом із вертепу*» [Стус, 401].

Структура орудного порівняльного у В. Стуса неоднозначна. Це може бути:

Одиничний іменник: У лісі ледь перші проліски *зойком вибухнули* з-під снігу [Стус, 30];

Поєднання іменника з прикметником (дієприкметником) найчастіше у ролі узгодженого образного означення (епітета), що дозволяє чіткіше, точніше й яскравіше окреслити предмет порівняння: *Споловілим піском* упаду на захмелену душу [Стус, 10]; Мишастий морок виповзав з кімнати *двадцятилітнім хлюпотом* [Стус, 64]; *Озвалось паровозними гудками* твоє

минуле із кількох могил [Стус, 314]; Лише *голубою стрічкою* накручувалась дорога [Стус, 30];

Треба зазначити, що епітети-означення часом – це авторські новотвори, які поглиблюють семантику порівнянь: А білий світ – без кольору і звуку, ні форми, ні ваги, ані смаку – розлився *безберегою водою* [Стус, 128]; Сяє срібне серце землі *всепекельними калюжками* [Стус, 478];

Іменник в орудному відмінку конкретизує іменник у родовому (часто у ролі неузгодженого означення – епітета): *Намистом огнів* озиваються весі і гради [Стус, 431]; Цей став повісплений, осінній чорний став, як антрацит видінь і кремій крику, виблискує *Люципера очима* [Стус, 119]; Гусне вечір *сурою Корана*, і в яру струмка гортанний звук [Стус, 73]; І рветься зойк, високий до нестями, *тугими борлаками кобилиць* [Стус, 35];

Інколи поєднання орудного відмінка іменника + родового відмінка іменника поширюється означенням перед іменником у родовому відмінку: І коляться мої порожні груди *уламками давно забутих днів* [Стус, 287];

Порівняння у формі орудного відмінка іменника, пошире узгодженим (неузгодженим) означенням, може ускладнюватися відокремленим узгодженим означенням-епітетом, вираженим дієприкметниковим зворотом: *Шаблюкою воронованою, виплеканою вогнем*, Україна тягнулась кронами до неба [Стус, 106]; Дороги валували, як собаки, на плесах пісні зайчики скакали, а ти білів *трикутником надії, корабликом*, загубленим між хвиль [Стус, 44];

Частина компаративем у формі орудного порівняльного створено на базі однорідних рядів, як правило, нелогічної семантики, що актуалізує багатосторонні риси порівнюваних понять: Як зарядить повітря фосфоричне – комахи тут у ґрунті й заночують, і буде ніч вигойдувати землю, здаватиметься – дихає земля *кузками, світлячками, снами й зеленню...* [Стус, 16]; ...і схили Зеленого театру почали проростати *куницями, віверицями, буйтурами*, зареготала, розганяючи Дніпрові хвилі, поганська Ярилова голова [Стус, 71]; *Забутим днем, забутим світом* сушишся... [Стус, 476];

Зрідка поет вдається до ампліфікації порівнянь в орудному відмінку (експресія поглиблюється тавтологічним повтором), що дозволяє посилити ступінь емоційності викладу: *І відчувати дикою бровою, що тільки мить – і дивом задивлюсь, і задимію димом. І вогнем прорвусь* [Стус, 78].

Таким чином, орудний порівняння у Василя Стуса, що образно виражає якісну характеристику предметів та явищ необмежений ні семантично, ні граматично. Він використовується автором по-різному: або в автентичному вигляді (фразеологізоване порівняння), або у видозміненому (оказіональному), створеному розгортанням порівняльної конструкції за допомогою узгодженого означення. В. Стус створює порівняння не тільки за допомогою одиничних іменників в орудному відмінку як основу орудного порівняльного, але й залучає структуру словосполучення іменника в орудному відмінку + означення-епітет у формі прикметника (дієприкметника); або іменник в орудному відмінку + іменник у родовому відмінку та ін.

Характерною рисою компаративем, виражених орудним порівняльним, є не тільки їхнє семантичне і структурне розмаїття, але й те, що автор за допомогою порівнянь вдається до глибинної метафоризації створюваних образів, особливо у тих випадках, коли «нагнітає» ряди порівняльних конструкцій, що посилює емоційність викладу й увиразнює авторську модальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С. Л. Синтаксис і стилістична семантика. – К.: Наукова думка, 1982. – 280с.
2. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики / І. К. Кучеренко. – К. : вид-во Київ. ун-ту, 1959. – 106 с.
3. Стус В. С. Час творчості / Dichtensezeit / Післямова Стуса Д. В. – К.: Дніпро, 2005. – 704 с.